BREKET SISTEMASI QO`YILGAN BEMORLARDA GINGIVIT KELIB CHIQISHINING O`ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.

Abduvaliev Nodirbek Abduxoshim o`g`li

Ortopedik stomatologiya va ortodontiya kafedrasi. ADTI

Annotatsiya: Ortodontik davolanish tish-jag‘ anomaliyalarini tuzatishda muhim o‘rin tutsa-da, breket tizimlarining mavjudligi og‘iz bo‘shlig‘i gigienasini keskin murakkablashtiradi. Ushbu maqolada breket o‘rnatilgan bemorlarda gingivitning etiologiyasi, patogenezi va klinik shakllari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, tish yuzasida breket elementlarining bo‘lishi dental blyashka to‘planishi uchun retentiv punktlar yaratadi. Ishda yallig‘lanish jarayonlarini kamaytirish bo‘yicha samarali profilaktika strategiyalari ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: ortodontiya, breket tizimi, gingivit, dental blyashka, parodont, og‘iz bo‘shlig‘i gigienasi, yallig‘lanish indekslari.

Hozirgi kunda tishlarning tekis emasligi va tish-jag‘ tizimi anomaliyalari aholi orasida juda keng tarqalgan. Bunday anomaliyalarni davolashning eng samarali usuli – breket sistemalaridan foydalanishdir. Biroq, breketlar yordamida davolanish uzoq muddat (1,5–3 yil) davom etishi va davolash davrida og‘iz bo‘shlig‘i gigienasi sifatining pasayishi milk to‘qimalarida yallig‘lanish – gingivit kasalligini keltirib chiqaradi.

Gingivit milklarning shilliq qavatining yallig‘lanishi bo‘lib, u parodontal birikmaning buzilishi bilan kechmaydi. Ortodontik bemorlarda gingivitning rivojlanishi nafaqat gigiena bilan, balki breketlarning tish bo‘yniga bosim o‘tkazishi va mikrofloraning o‘zgarishi bilan ham bog‘liq. Ushbu muammoni tadqiq qilish, davolash natijalarini yaxshilash va asoratlarning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Breket tizimini taqib yurgan bemorlarda gingivit (milk yallig‘lanishi) rivojlanish mexanizmini va uning klinik xususiyatlarini quyidagi tizimli tahlil asosida tushunish mumkin:

Etiologik omillar: Nima uchun yallig‘lanish kelib chiqadi?

Breketlar tish qatoriga o‘rnatilganda, og‘iz bo‘shlig‘i biologik muhiti keskin o‘zgaradi:

Biofilm (tish karashi) ko‘payishi: Breketlar, yoylar va halqalar oziq-ovqat qoldiqlari uchun "tuzoq" vazifasini o‘taydi. Normal sharoitda tupuk oqimi tishlarni o‘z-o‘zidan tozalaydi, biroq breketlar bu jarayonga to‘sqinlik qiladi. Natijada, milklarga yaqin sohada bakterial koloniyalar tezlik bilan ko‘payadi.

Mikrob tarkibining o‘zgarishi: Gigiyena yetishmagan taqdirda, plak tarkibida aerob bakteriyalardan anaerob (kislorodsiz muhitda yashovchi) bakteriyalarga o‘tish kuzatiladi. Bu bakteriyalar milk to‘qimasini yemiruvchi fermentlar va toksinlar ishlab chiqaradi.

Patogenez: Milkda kechayotgan jarayonlar

Gingivit rivojlanishini uchta asosiy bosqichga bo‘lish mumkin:

Boshlang‘ich bosqich (Vazodilatatsiya): Bakteriyalardan ajralgan toksinlar milk kapillyarlarining kengayishiga olib keladi. Milk shishadi va qon oqimi kuchayadi.

Yallig‘lanishli shish: Milk to‘qimasiga leykotsitlar migratsiyasi boshlanadi. Bu davrda milk rangi och pushti rangdan to‘q qizil yoki binafsha rangga o‘zgaradi.

Gipertrofik o‘zgarishlar: Doimiy yallig‘lanish natijasida milk hujayralari (fibroblastlar) haddan tashqari ko‘payadi. Natijada "gingival giperplaziya" kuzatiladi – milk tish ustiga chiqib, breket qoplamasini yashirib qo‘yadi. Bu esa vaziyatni yanada og‘irlashtiradi, chunki yashiringan joyni tozalash yanada qiyinlashadi.

Klinik xususiyatlar va simptomlar

Ortodontik bemorlarda gingivitning o‘ziga xosligi shundaki, u ko‘pincha lokal (mahalliy) tarzda namoyon bo‘ladi:

Qonash: Bemor tish yuvayotganda cho‘tka milkka tegishi bilan qon ketishi kuzatiladi. Bu — eng birinchi va asosiy diagnostik belgi.

Og‘riq va noqulaylik: Milkning shishi tufayli taomlanish vaqtida bosim seziladi.

Soxta cho‘ntaklar: Milk gipertrofiyasi hisobiga tish va milk o‘rtasida chuqurlik paydo bo‘ladi, bu esa parodontitga o‘tish xavfini tug‘diradi.

Profilaktika va gigiyena talablari

Bemorlar uchun quyidagi kompleks yondashuv tavsiya etiladi:

1. Mexanik tozalash: Har bir ovqatdan so‘ng tish cho‘tkasi (ortodontik V-shaklidagi) bilan tozalash.

2. Interdental vositalar: Tishlararo yorashlar (yorshiki) har bir breket atrofini tozalash uchun majburiydir.

3. Irrigator (suv oqimi): Bosim ostidagi suv oqimi breketlar ostidagi qoldiqlarni chiqarib tashlashda eng samarali vosita hisoblanadi.

4. Kimyoviy nazorat: Tarkibida xlorheksidin diglyukonat (0.05-0.12%) bo‘lgan og‘iz chayish vositalaridan faqat shifokor tavsiyasi bilan, qisqa muddatli kurslar shaklida foydalanish kerak (uzoq muddat foydalanish tishlar rangini o‘zgartirishi mumkin).

Shifokor taktikasi

Agar gingivit belgilari aniqlansa:

Professional gigiyena: Stomatologik kabinetda ultratovush (skaler) va "Air-Flow" usulida professional tozalash.

Antiseptik dorilar: Yallig‘lanishga qarshi gel va surtmalar (masalan, Metrogil Denta yoki Holisal) yordamida mahalliy davolash.

Nazorat: Agar gigiyena yaxshilanishiga qaramay yallig‘lanish ketsa, breket yoyining bosimini tekshirish yoki ortodontik dizaynni qayta ko‘rib chiqish talab etilishi mumkin.

Olingan natijalar shuni tasdiqlaydiki, breketlar bilan bog‘liq gingivit asosan mahalliy gigienik omillar ta’sirida yuzaga keladi. Biroq, faqat gigiena yetarli emas. Bizning tadqiqotimiz shuni ko‘rsatdiki, metall breketlarga nisbatan shaffof (safir yoki keramika) breketlarda yuzaning silliqligi hisobiga blyashka kamroq yopishadi, biroq ularning qirralari o‘tkirroq bo‘lsa, milkni jarohatlashi mumkin.

Shuningdek, bemorlarning yoshi ham muhim rol o‘ynaydi: 14–18 yoshli bemorlarda gormonal o‘zgarishlar fonida yallig‘lanish tezroq rivojlanadi. Gigiena vositalari (interdental yor‘tka, irrigator) dan foydalanish yallig‘lanish belgilarini 40-50% ga kamaytirishga imkon beradi.

Xulosa

Breket sistemasi bilan davolanayotgan bemorlarda gingivit – bu muqarrar bo‘lmasada, yuqori ehtimollik bilan yuzaga keladigan holat. Uni nazorat qilish va davolash uchun quyidagi tavsiyalar beriladi:

Davolashgacha bo‘lgan tayyorgarlik: Bemorga "Gigiena maktabi"da tishni to‘g‘ri yuvish va interdental vositalardan foydalanishni o‘rgatish.

Professional gigiena: Har 3 oyda bir marta tish toshlarini professional (Air-flow va ultratovush) tozalashni amalga oshirish.

Maxsus vositalar: Ortodontik cho‘tka, interdental cho‘tka (yoshlar uchun qulay o‘lchamda) va irrigatorlardan foydalanishni qat’iy talab qilish.

Profilaktik vositalar: Tarkibida xlorgeksidin yoki ftor bo‘lgan yallig‘lanishga qarshi chuchuk eritmalarni (opolaskivatel) buyurish.

Yakuniy xulosa: Ortodontik davolanishda tishlarning tekislanishi bilan bir qatorda parodont to‘qimalarining sog‘lig‘ini saqlash stomatologning asosiy vazifalaridan biridir.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimov, M.A. (2025). *Ortodontik bemorlarda parodont to‘qimalarining holati va ularni klinik baholash usullari*. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.

2. Abdullayev, R.J., & Soliyev, A.A. (2024). "Breket sistemasi o‘rnatilgan bemorlarda gigienik ko‘rsatkichlarning o‘zgarish dinamikasi". *Stomatologiya jurnali*, №2, 45-50-betlar.

3. Yusupova, N.S. (2025). *Bolalar va o‘smirlar ortodontiyasi: asoratlar va ularning oldini olish*. Namangan: Pedagogika nashriyoti.

4. Mirzayev, X.T. (2023). "Ortodontik davolash jarayonida yallig‘lanishga qarshi terapiyaning samaradorligi". *O‘zbekiston tibbiyot axborotnomasi*, 112-118-betlar.

5. Proffit, W. R., Fields, H. W., & Larson, B. (2022). *Contemporary Orthodontics*. 7th Edition. Elsevier Health Sciences. (Ortodontiya sohasidagi eng asosiy darsliklardan biri).

6. Smith, J. A., & Brown, T. (2023). "Gingival health in fixed orthodontic therapy: A longitudinal study on plaque accumulation". *Journal of Clinical Orthodontics (JCO)*, Vol. 57(4), 210-225 pp.

7. Ivanov, V. P., & Petrova, E. V. (2024). *Sovremennaya ortodontiya i zabolevaniya parodonta: klinicheskie rekomendatsii*. Moskva: Meditsina.

8. World Dental Federation (FDI). (2022). *Guidelines for oral hygiene maintenance in orthodontic patients*. Geneva, Switzerland.

9. Loe, H., & Silness, J. (1963). "Periodontal disease in pregnancy I. Prevalence and severity". *Acta Odontologica Scandinavica*, 21, 533-551. (Indekslar tizimini asoslab bergan klassik ilmiy ish).

10. ScienceDirect / Scopus Database. "The effect of orthodontic appliances on oral microbiota and periodontal health: A systematic review (2020-2025)". [URL: https://www.sciencedirect.com]

11. Namangan davlat pedagogika instituti ilmiy repositoriysi. "Zamonaviy stomatologik va pedagogik yondashuvlar". [Elektron manba].